

супільного несхвалення або негативної реакції однолітків.

Виходить, що гасло гуманістичної педагогіки "Підбадьор і допоможи", яке відоме ще з часів афінського виховання, сьогодні залишається актуальним. Учень - член молодіжного клубу - не є об'єктом педагогічного керівництва, він - суб'єкт діалогового спілкування. Педагог же передовсім спрямовує і коригує творчу діяльність своїх вихованців, послуговуючись продуманою, майстерною, динамічною й емоційною методикою, розробленою із урахуванням вікових особливостей, творчих можливостей і нахилів дітей/ підлітків.

Література

1. Ерзунов В.И., Новосельцева Н.А., Федоров В.В. Клуб для подростка.- М.: Просвещение , 1985.-80 с.
2. Наумова Н.Ф. Социологические и психологические аспекты целенаправленного поведения. - М.: Просвещение, 1988.- С.5.
3. Романов А.П. Детские клубы – центры внешкольной и внеклассной воспитательной работы. -К.: Рад.школа,1982.-172с.
4. Цвірова Т. Роль позашкільних закладів у процесі виховання дітей і підлітків // Рідна школа.-2003.-№11.- С.52-54.
5. Цвірова Т. Виховна робота в позашкільних закладах України: історія і сьогодення // Рідна школа.-2003.-№2.-С.20-23

О.А.Павлик

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНОЇ МОВИ

В статтє раскрываються лингводидактические проблемы развития письменной речи младших школьников на уроках украинского языка как второго.

The article deals with lingvodidactic problems of the

development of written speech of young pupils at lessons on Ukrainian language learning as a second one.

Із уведенням на початку минулого століття до шкільних програм курсу української як другої мови розпочалися дослідження зі специфіки навчання близькоспорідненої мови й мовлення. Значний внесок у розв'язання цієї проблеми зробили лінгводидакти початкової (Н.О. Воскресенська, Л.О. Кутенко, А.О. Свашенко, М.В. Сокирко, О.Н. Хорошковська) та основної школи (О.М. Біляєв, М.І. Пентилюк). На сьогодні розроблено цілісну лінгводидактичну систему початкового навчання української мови в школах з російською мовою викладання (О.Н. Хорошковська), досліджено питання відбору слів для початкового етапу засвоєння української мови як другої (Т.В. Коршун), збагачення й активізації словникового запасу російськомовних молодших школярів (Л.О. Кутенко), формування українського усного мовлення дітей 6-7-річного віку (В.А. Трунова). Однак, незважаючи на значні досягнення лінгводидактики, на разі нерозв'язаною залишається **проблема** розвитку українського писемного зв'язного мовлення (РПЗМ) учнів початкових класів шкіл з російською мовою навчання. Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що порушена проблема в такому аспекті спеціально не досліджувалася.

Важливим фактором інтенсифікації процесу розвитку українського писемного мовлення молодших школярів є розв'язання лінгводидактичних питань визначення цілей, змісту й принципів РПЗМ, відбору методів і прийомів, вправ з розвитку писемного зв'язного мовлення, що стало **метою** даної статті.

Оскільки відомості про мовленнєву діяльність, особливості писемної форми мовлення, текст, його типи, структуру, заголовки, тему та основну думку, способи зв'язку між реченнями тексту є спільними для двох близькоспоріднених мов, вони засвоюються на уроках першої (російської) мови і лише актуалізуються на новому (українському) мовному ґрунті на уроках другої мови. Це ж стосується і загального характеру мовленнєвих і комунікативних умінь та навичок. Основну ж увагу в процесі розвитку писемного зв'язного мовлення (ПЗМ)

школярів необхідно зосереджувати на засвоєнні специфічних лексико-граматичних особливостей і засобів зв'язку української мови, самостійному створенні дітьми українських писемних висловлювань з огляду на умови, мету та адресата комунікації. З цього можна зробити висновок, що основними *цілями* роботи з розвитку українського писемного мовлення російськомовних школярів є, з одного боку, актуалізація спільних з російською мовою текстологічних знань та вмінь, а з іншого — формування текстотворчих та комунікативних умінь українського писемного мовлення.

Загальний зміст роботи з РПЗМ підпорядковано сформульованим вище основним цілям навчальної діяльності. Під час його визначення за основу було взято ступінь збігу навчального матеріалу з російської та української мов. Відповідно до цього зміст роботи з розвитку українського писемного мовлення в молодших класах шкіл з російською мовою навчання визначається двоаспектно. По-перше, актуалізація текстологічних знань та вмінь передбачає перенос спільного (текстологічного) матеріалу не лише на рівні засвоєння, а й оволодіння. По-друге, розвиток текстотворчих та комунікативних умінь вимагає засвоєння певного кола специфічних ознак (зображувально-виражальних засобів) другої мови для більш адекватного зовнішнього вияву смислових одиниць висловлювання, забезпечення лексичної різноманітності та атрибутивності писемного тексту.

Важливим чинником ефективності методики є правильно визначені принципи навчання, адже вони детермінують зміст, методи й організацію навчального процесу, відображають його закономірності. Визначаючи методичні принципи роботи з РПЗМ, ми враховували специфіку навчання української мови як другої. У зв'язку з цим важливими для побудови методики розвитку писемного мовлення школярів на уроках української мови в школі з російською мовою викладання вважаємо *лінгводидактичний* принцип урахування знань та вмінь з першої мови (транспозиційно-корекційний), комунікативної спрямованості навчального процесу, комплексного підходу до формування мовленнєвих умінь і

навичок, взаємозв'язку й взаємозалежності усного і писемного мовлення, навчання мови й мовлення на текстовій основі.

Особливе значення для розвитку писемного мовлення російськомовних учнів мають такі *загальнодидактичні* принципи, як мотиваційного забезпечення навчального процесу, систематичності і послідовності, природовідповідності (сенситивності), розвивального характеру навчання (взаємозв'язку навчання і розвитку, всебічного розвитку особистості), індивідуалізації та диференціації. Реалізація названих принципів забезпечує ефективність процесу розвитку українського писемного мовлення учнів початкової школи. Дотримання їх у роботі з РПЗМ сприятиме успішному формуванню текстотворчих та комунікативних умінь молодших школярів.

Для методики викладання будь-якого предмета важливою проблемою є вибір найефективніших методів і прийомів презентації навчального матеріалу. Мовленнєві завдання мають переважно практичний характер, через це домінують тренувальні методи і прийоми. Для розвитку українського ПЗМ учнів початкових класів вважаємо найдоцільнішими такі методи: репродуктивний, оперативний (аналіз, спостереження, конструювання), продуктивно-творчий та комунікативний. Названі методи допомагають конкретизувати форми та засоби роботи з РПЗМ. Оперативний метод опрацювання текстів різних типів дає можливість учням помічати та засвоювати специфічні засоби української мови, поповнювати свій словниковий запас, виправляти помилки та огріхи під час аналізу текстів, проводити роботу з деформованими текстами різних типів, репродуктивний — писати перекази, продуктивно-творчий та комунікативний — створювати тексти-розповіді, описи та міркування, удосконалювати написане.

Кожен метод реалізується через сукупність прийомів. Серед прийомів формування українського мовлення основним можна назвати зіставлення (приховане і відкрите). Воно застосовується для подолання відкритої інтерференції на всіх мовних рівнях у випадках, коли лексико-граматичний матеріал

російської мови є протилежним або має часткові розбіжності. І.О. Синиця вважає, що значне місце у практиці розвитку писемного мовлення школярів 5-7 класів повинні посідати такі методичні прийоми, як "редагування" і "саморедагування", повторне виконання писемних робіт на одну й ту ж тему [4,44]. Вважаємо, що такі прийоми можуть мати місце під час застосування продуктивно-творчого та комунікативного методів, але за умови обов'язкового педагогічного керівництва.

На думку М.Б.Успенського, у процесі навчання близькоспорідненої мови й мовлення доцільним є використання прийомів роботи за мовленнєвими моделями та зразками, прийом трансформації мовних одиниць та відрізків мовлення [5]. Ми переконані, що названі прийоми можна ефективно застосовувати в межах оперативного методу, оскільки вони сприяють формуванню умінь українського писемного зв'язного мовлення. Корисним видається нам запровадження прийому артикулювання (усного промовляння) у процесі побудови писемних висловлювань. Підставою для його використання є принцип випереджувального формування усного мовлення щодо писемного.

Методично виправданим під час синтезування писемних текстів вважаємо також застосування прийому наслідування (за Б.А. Ільюком) [2]. Він полягає у наданні диференційованої допомоги у вигляді словесних опор (подані слова та словосполучення, початки речень, частин тексту), зразків висловлювань, запитань, плану. Використання прийому наслідування дозволяє попередити неуспішність, зокрема появу помилок та огріхів, у процесі виконання мовленнєвого завдання, надати учням своєчасну психологічну та методичну підтримку на всіх етапах мовленнєвої діяльності. Крім того, вплив мовних зразків, як з'ясував Б.А. Ільюк, "позначається на обсязі учнівських творів, збільшенні числа мікротем, середньої кількості слів у реченні у творах, словниковому запасі учнівських писемних висловлювань" [2,123].

Крім згаданих вище прийомів, лінгводидакти (М.Р. Львов, Д.М. Кравчук, Г.О. Михайловська) розглядають прийоми навчання, що забезпечують формування

комунікативно-мовленнєвих умінь у процесі вивчення мовного матеріалу: прийоми словникової роботи, роботи над словосполученням, реченням, текстом. Використання зазначених прийомів є доцільним у процесі розвитку писемного мовлення учнів початкових класів шкіл з російською мовою навчання в межах репродуктивного, оперативного та продуктивно-творчого методу. Разом з тим дотримання текстоцентричного принципу, покладеного в основу навчання писемних висловлювань, робить пріоритетною саме останню групу прийомів.

Безпосередня реалізація методів та прийомів навчання школярів писемних зв'язних висловлювань проводиться в системі навчально-тренувальних вправ. Найбільш прийнятною з позицій розвитку українського писемного мовлення молодших школярів є класифікація навчально-тренувальних вправ Т.О. Ладигенської [3] за співвіднесенням дій за готовим і створюваними текстом, що можуть забезпечити комплексне формування текстологічних, текстотворчих та комунікативних умінь школярів. Разом з тим, як свідчить дослідження Н.А. Гац, "системність вправ у роботі над розвитком зв'язного мовлення учнів виявляється в їх підпорядкованості теорії мовленнєвої діяльності, що являє собою системне відпрацювання кожної з чотирьох фаз мовленнєвого акту, з якими і мають співвідноситися відповідні групи навчальних вправ"[1,19]. Таку вимогу, на нашу думку, здатна задовільнити класифікація мовленнєвих вправ саме Т.А. Ладигенської за етапами мовленнєвого процесу. Отже, до системи вправ, спрямованої на розвиток писемного мовлення учнів початкових класів шкіл з російською мовою навчання, мають увійти вправи аналітичного характеру за готовим текстом, на удосконалення даного тексту, створення нового тексту на основі даного (складання плану, переказування, граматичне конструювання, переклад, трансформації), вправи на створення власного тексту (у тому числі й комунікативні вправи) (див. рис.1).

Робота з розвитку українського ПЗМ учнів

Рис.1 Лінгводидактичні основи розвитку українського писемного мовлення молодших школярів

Все сказане дає змогу зробити **висновок**, що під методикою розвитку українського писемного мовлення молодших школярів слід розуміти процес, спрямований на актуалізацію опорних текстологічних знань і вмінь та формування текстотворчих і комунікативних умінь, який характеризується взаємопов'язаністю і взаємозумовленістю складових його компонентів (цілі, зміст, принципи, методи й прийоми та засоби навчання). Реалізація цієї методики має підпорядковуватися загальнодидактичним (мотиваційного забезпечення навчального процесу, систематичності й послідовності, природовідповідності, розвивального характеру навчання, індивідуалізації та диференціації) і методичним принципам (урахування знань та вмінь з першої мови, комунікативної спрямованості навчального процесу, комплексного підходу до формування мовленнєвих умінь і навичок, взаємозв'язку й взаємозалежності усного і писемного мовлення, текстоцентричний принцип).

В умовах близької спорідненості мов спеціальну увагу в методиці розвитку українського писемного мовлення необхідно приділяти тренувальним методам (репродуктивному, оперативному, продуктивно-творчому та комунікативному). Серед прийомів роботи з РПЗМ особливе значення у вказаних умовах набуває прийом зіставлення, який сприяє диференціації ознак кожної з мов, створюючи тим самим базу для усвідомленого оволодіння українським писемним мовленням. Поряд з ним слід застосовувати прийоми порівняння, наслідування, редагування, трансформації, конструювання за мовленнєвими моделями та зразками. Названі методи й прийоми застосовуються у процесі виконання школярами вправ аналітичного характеру за готовим текстом, на удосконалення поданого тексту, на створення нового тексту за зразком та самостійну побудову писемних висловлювань. **Перспективи** подальшого дослідження проблеми вбачаємо у забезпеченні наступності й перспективності розвитку українського писемного мовлення учнів початкових та середніх класів шкіл з російською мовою викладання.

Література

1. Гац Н.А. Формування у молодших школярів умінь використовувати засоби зв'язності тексту: На матеріалі вивчення частин мови: Автореф. дис. канд. ... пед. наук: 13.00.02 / АПН України. Ін-т педагогіки. – К., 1993.- 24с.
2. Льюк Б.А. Наслідкування в писемному мовленні учнів IV–VIII класу: Дис. ... канд. психолог. наук. – К., 1974. – 129с.
3. Ладыженская Т.А. Система упражнений по развитию связной речи // Совершенствование методов обучения русскому языку. Сборник статей: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1981. – С. 43–47.
4. Сеница И.Е. Психология письменной речи учащихся. Автореф. дис. д-ра. ... пед. наук – К., 1968. – 47с.
5. Успенский М.Б. Пути реализации методов и приёмов обучения русскому языку в различных условиях билингвизма: Автореф. дис. д-ра ... пед. наук: 13.00.02 / АПН СССР НИИ преподавания русского языка в национальной школе. – М., 1980. – 24с.

М. Ярошенко

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПСИХІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДОВІЛЬНИМИ РУХАМИ МУЗИКАНТА ПРИ ЧИТАННІ НОТ З АРКУША

Статья рассматривает закономерности психического управления произвольными движениями и ориентировочной деятельностью музыканта-исполнителя при чтении нот с листа. Произвольные движения совершаются на основе образного отображения психикой человека содержания исполняемой музыки, при котором ориентировочная реакция является необходимым функциональным компонентом. Поэтому движения, как следствие действий, рассматриваются в аспекте ориентирования на различных его уровнях.

As reading musical notation and its actualization of the staff are directed by man's psychological process, there arises the necessity to control these movements. The investigation of free